

Yayın Geliş Tarihi: 23.07.2012
Yayına Kabul Tarihi: 12.10.2013
Online Yayın Tarihi: 20.03.2014

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 15, Sayı: 4, Yıl: 2013, Sayfa: 663-691
ISSN: 1302-3284 E-ISSN: 1308-0911

YENİLENEBİLİR ENERJİ GELİŞİMLERİNİN SOSYAL BOYUTU

Zeynep PEKER*

Öz

Sürdürülebilir enerji geleceği için ipuçları arayışıyla bu makale, yenilenebilir enerji gelişimlerinin sosyal boyutuna odaklanmaktadır. Bu boyutun doğasını anlamayı ve önemine açıklık kazandırmayı amaç edinmektedir. Bu amaç doğrultusunda, yerel muhalefet ve katılım olarak belirlenen iki ana tema temelinde ilgili literatürdeki genel anlayışları, temel kabulleri ve farklı görüşleri incelemektedir. Bunu yaparken, yenilenebilir enerji gelişimlerinin sürdürülebilir kalkınmanın sosyal ayağını feda etmeksizin desteklenmesi görüşünü benimsemektedir. Toplumsal olarak kabul edilebilir çözümlere ve sürdürülebilir topluma geçişe erişebilmek üzere böyle bir görüş, yenilenebilir enerjilerin sosyal bağlamının anlaşılması ve daha demokratik ve adil süreçlerin aranması gerekliliğini ve hepsinden önemlisi, hâkim politika paradigmasında bir değişimi işaret etmektedir. Ülkemiz bağlamında “ne?” ve “nasıl?” soruları yenilenebilir enerjinin sosyal ve politika boyutlarına dair daha fazla araştırmayı gerekli kılmaktadır. Konunun henüz yeterince ele alınmamış olması nedeniyle bu makalenin yapılacak çalışmalara bir referans olarak hizmet edeceği ve yeni bir araştırma alanının önünü açacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yenilenebilir Enerji, Sürdürülebilir Kalkınma, Yerel Muhalefet, Katılım.

THE SOCIAL DIMENSION OF RENEWABLE ENERGY DEVELOPMENTS

Abstract

Seeking clues for sustainable energy future, this paper focuses on the social dimension of renewable energy developments. It aims to gain insight into this dimension and to clarify its significance. With this purpose, it reviews the general understandings, key assumptions and the different views in the relevant literature, on the basis of two main themes: local opposition and participation. While doing this, it adopts a view that renewable energy developments should be promoted without sacrificing the social pillar of sustainable development. In order to achieve socially acceptable solutions and transition to sustainable society, such a view points to a need for understanding social context of renewable energies and searching for more democratic and fair processes, and above all, a change in the dominant policy paradigms. The “what?” and “how?” questions in the context of our country necessitates further research on the social and policy dimensions of renewable energy. Since the subject has not been adequately addressed yet, this paper is considered to serve as a reference and to open up a new research field.

* Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, zeyneppeker@sdu.edu.tr

Keywords: Renewable Energy, Sustainable Development, Local Opposition, Participation.

GİRİŞ

Yenilenebilir enerji, sürdürülebilir kalkınmanın temel bir bileşeni (Dinçer, 2000); sürdürülebilir bir enerji üretim biçimi (Elliott, 2000) ve iklim değişikliği azaltımı için etkili bir seçenek (Moomaw vd., 2011) olarak kabul edilmekte ve uluslararası ve ulusal platformlarda üç temel argüman ile desteklenmektedir (Szarka, 2004: 320): *i.* Fosil yakıt yanmasından salınan sera gazlarının küresel atmosfer bileşimini bozarak iklim değişikliğine neden olması, *ii.* Fosil ve nükleer enerji kaynaklarının çevresel kirlilik ve risk yaratıyor olması ve *iii.* Enerji arzı güvenliği açısından fosil kaynakların tükeniyor olması.

Yenilenebilir enerji teknolojilerinin desteklenerek yaygınlaşmaya başlaması ise enerji paradigmasının (Flavin ve Dunn, 1999) veya tekno-ekonomik çerçevenin değişimi (Tsoutsos ve Stamboulis, 2005); düşük-karbon enerji ekonomisine veya sürdürülebilir enerji ekonomisine geçiş (Toke, Breukers, ve Wolsink, 2008) olarak nitelendirilmektedir.

1990'lı yıllarda yazında yer alan çalışmalar ağırlıklı olarak yenilenebilir enerji teknolojileri ve politikalarının yerel çevresel, sosyal ve kurumsal etkileri üzerine odaklanırken; 2000'li yılların başlarından itibaren sosyal ve kurumsal faktörlerin yenilenebilir enerji gelişimlerine etkileri yönünde bir perspektifin ağırlık kazandığı görülmektedir. Bu bakış açısı temelinde sosyal ve kurumsal faktörler, karmaşık bir süreç olan teknolojik değişimin bileşenleri, değişime etki eden engel ya da başarı faktörleri olarak veya bariyer terimi ile anılarak, bariyer analizi çalışmaları kapsamında ele alınmaktadır (Sathaye vd., 2001).

Sera gazlarının teknolojinin yayılması aracılığı ile azaltımına dikkat çekilen Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli (HİDP), Üçüncü Değerlendirme Raporu'nda bahsi geçen 'bariyer' terimi; bir amaca veya 'potansiyele ulaşılmasında politika, program veya tedbirlerle aşılabilecek herhangi bir engel' veya yenilenebilir enerji teknolojileri bağlamında piyasa potansiyelinden teknik potansiyele doğru ilerleyişe mani olan fiziksel, kültürel, kurumsal, sosyal veya beşeri faktörler olarak tanımlanmaktadır (Sathaye vd., 2001: 350). HİDP'nin Yenilenebilir Enerji Kaynakları ve İklim Değişikliği Azaltımı Özel Raporu'nda (Moomaw vd., 2011: 43) *i.* Pazar yetersizlikleri ve ekonomik bariyerler, *ii.* Enformasyon ve farkındalık bariyerleri, *iii.* Sosyo-kültürel bariyerler ve *iv.* Politika ve kurumsal bariyerler, olarak kategorize edilen yenilenebilir enerjilerin yayılması önündeki bariyerler, teknik potansiyelin gerçekleşmesini meneden, 'teknik-olmayan bariyerler' olarak da adlandırılmaktadır (Shove, 1998: 1105).

Avrupa Birliği ve üye ülkeler bağlamında ise özellikle Direktif 2001/77/EC'nin yürürlüğe girmesinin ardından yayınlanan akademik çalışmalarda söz konusu teknik-olmayan engellerin, yenilenebilir enerji hedeflerinin erişilmesi

önündeki bariyerler olarak ele alındığı görülmektedir. Sosyal ve kurumsal faktörler, serbestleşen enerji piyasası koşullarında yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı elektrik üretim kapasitesinin artırılması amacına ulaşılmasını engelleyen ve uygulama aşamasında ortaya çıkan problemler olarak tartışılmaktadır. Direktif 2001/77/EC gereği taahhüt edilen hedeflere ulaşılmasında üye ülkeler farklı başarı oranları ve gelişme hızları göstermektedir. Ulusal hedeflere teknik ve ekonomik açıdan uygulanabilirliği en yüksek olan rüzgâr gücü ile erişmeyi amaçlayan ülkeler arasında Danimarka ve Almanya öne çıkarken, Birleşik Krallık ve Hollanda hedeflere erişememe kaygısı taşımaktadır. Bu nedendir ki, uygulama başarısı önündeki engeller ve bu engellerin nasıl aşılabileceğine dair tartışmalar ağırlıklı olarak bu iki ülke örnekleri üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Uygulamaya engel teşkil eden teknik-olmayan bariyerlerin, en genel anlamda, toplumsal kabul eksikliğinden kaynaklandığını öne süren Wüstenhagen, Wolsink ve Bürer (2007: 2684) yenilenebilir enerji teknolojilerine ilişkin toplumsal kabulü birbirlerine bağlı üç boyut ile açıklamaktadır: sosyo-politik kabul, yerel kabul ve piyasa kabulü. Burada teknolojilerin ve politikaların kamu, ana paydaşlar ve karar vericiler tarafından benimsenmesi sosyo-politik kabule; yenilenebilir enerji projelerinin ve yerleştirme kararlarının yerel paydaşlarca, özellikle de yöre sakinleri ve yerel otoritelerce onaylanması yerel kabule ve yeniliklerin tüketiciler ve yatırımcılar tarafından kabulü ise piyasa boyutuna karşılık gelmektedir.

Bu metinde yenilenebilir enerji gelişimlerinin sosyal boyutlarına ve toplumsal kabulün yerel kabul boyutuna odaklanılmaktadır. Ancak önceki paragraflarda özetlenen hâkim perspektifin dışında bir bakış açısı benimsenmiştir. Bir literatür incelemesi olan bu çalışmada amaç, sosyal bariyerleri değil yenilenebilir enerji gelişimlerinin sosyal boyutunu ve bağlamını anlamaya ve aktarmaya çalışmak; yenilenebilir enerji kapasitesini arttırmanın yollarını değil, sürdürülebilir enerji geleceğine erişebilmenin ipuçlarını ve izlerini aramak ve ülkemizde bu yönde yapılacak çalışmalara bir referans oluşturmaktır. Bu amaç doğrultusunda, yenilenebilir enerji projeleri karşısında oluşan ve ciddi bir engel olarak kabul edilen yerel muhalefete ve bu engeli aşma aracı olarak görülen katılım yaklaşımlarına ilişkin literatürde yer alan farklı anlayış, görüş ve tartışmalar mevcut çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Makalenin ikinci bölümünde yerel muhalefet ve kamu algı, tavır ve davranışlarına etki eden faktörler bağlamında bilgi eksikliği, güven eksikliği, adalet algısı, yer kimliği ve yer bağlılığı ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde ise projelerin çıktı ve süreç boyutları itibarıyla halkın projeye katılımı ve halkın karar verme sürecine katılımı alt başlıkları altında katılım anlayışı ve katılımcı yaklaşımlar tartışılmaktadır. Dördüncü bölümde katılımcı süreçler, hâkim muhalefet anlayışı ve katılım amacının eleştirisi olarak ortaya konulmaktadır.

YENİLENEBİLİR ENERJİ GELİŞİMLERİNE YÖNELİK YEREL MUHALEFETİ ANLAMAK

Bir yatırım projesinin uygulama aşaması imar planlarının, plan değişikliklerinin onaylanması ve gerekli izinlerin alınması ile başlar. Bu sebeptir ki, özellikle Birleşik Krallık örneğinde yenilenebilir enerji projelerinin planlama onayı alma oranları en temel uygulama başarısı ölçülerinden biri olarak kabul edilmektedir. Onaylanan proje sayısı veya kapasitesi ne kadar fazla ise, ulusal hedeflere o derece yaklaşılmaktadır; proje başvurularının yerel idareler ve planlama birimlerince reddedilmesi ise ulusal ve uluslar arası hedeflere erişimi yavaşlatmaktadır. Bu hâkim anlayış çerçevesinde planlama izni başvurularının neticesini etkileyen faktörler üzerine odaklanan çalışmalara göre; öneri bir projeye yönelik yerel paydaş görüşleri arasında güçlü bir bağlantı bulunmakta ve yerel idarelerin nihai kararına etki eden en önemli etmen, proje alanının yakın civarında yaşayan insanların tavırları olmaktadır (Toke, 2005: 1527). Başvuruların onay alma düzeyi, yerel kabul düzeyinin bir fonksiyonudur; yerel kabul düzeyi ne kadar yüksek ise, öneri projenin onay alma ihtimali o derece yüksek olabilmektedir (Loring, 2007: 2657). Yerel itirazların, güçlü muhalefet ve direnişin varlığı ise karar sürecinin başvurunun reddi yönünde sonuçlanmasına neden olmaktadır. Bu durumda muhalefet, aşılması veya sakınılması gereken, planlama çıktısını etkileyen ve uygulama başarısına engel teşkil eden en önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Muhalefetin kararları etkileme ve gelişmeyi engelleme potansiyeli Bell, Gray ve Haggett (2005: 463)'a göre, politik arenada daha etkili hareket etmeyi mümkün kılan düzeyde bir eğitim ve sosyo-ekonomik profil ile ilişkilidir. Wolsink'e (2007a: 2694) göre de önemli olan negatif tavırların varlığı değil, bu tavırların yerel sosyal ağ içinde temsil edilme biçimidir. Örgütlenmiş muhalefet bireysel motivasyonlar olmaksızın gerçekleşemese de; bireysel negatif tavırların varlığı, bu tavırların doğrudan aktif muhalefet ile sonuçlanacağı anlamına gelmemektedir. Ancak aktivistler, mevcut negatif tavırların topluluk içinde yayılmasını ve güçlenmesini sağlamakta ve muhalefetin örgütlenmesine aracı olmaktadır (van der Horst, 2007: 2706). Loring (2007: 2658)'in çalışması muhalefetin yapısı ve muhalif sosyal ağın istikrar düzeyi ile planlama çıktısı arasında, deterministik olmasa da, bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Şöyle ki, muhalefetin örgütlenmemiş olması projenin onay alma ihtimalini yaratmaktadır; aksi durumda ise, sosyal ağ istikrarı ne derece yüksekse, projenin reddedilme olasılığı da o derece yüksek olabilmektedir.

Muhalefetin rolü ve etkisine, muhalefet-planlama çıktısı ilişkisine getirilen bir başka açıklamaya göre yerel muhalif grupların planlama süreci üzerindeki gücü iddia edildiği gibi fazla değil, aslında son derece sınırlıdır (Aitken vd., 2008: 777). Zira yerel muhalifler sadece planlama başvurusu aşamasında, yerel düzeyde kararı etkileyebilmektedir. Proje sahibinin ret kararına itiraz etmesinden sonra başlayan süreç zarfında muhalefetin rolü marjinalleşmektedir. Sıklıkla projenin onay alması

yönünde sonuçlanan davalar itibarı ile muhalefetin etkisi onay kararının geciktirilmesinden öteye gidememektedir. Ancak onayın elde edilmesine rağmen sürecin dava nedeniyle uzaması endüstri açısından zaman ve para kaybı olarak görülmektedir. Nitekim makul bir karar süresi ve planlama kararına itiraz davasına gerek kalmaması proje başarı göstergesi olarak kabul edilmektedir (Loring, 2007: 2653).

Kamu Algı, Tavır ve Davranışları

Yerel düzeyde ortaya çıkan gerilimler, en genel anlamda arıtma, katı atık depolama gibi tesislerin yer seçim süreçlerinde ortaya çıkan uyuşmazlıklara karşılık gelmektedir (Khan, 2001; Szarka, 2004; Wolsink, 2010). Ancak bu uyuşmazlıklar, yenilenebilir enerji teknolojilerinin kamu kabul edilebilirliğini etkilediği üzere, hedeflere ulaşılması önünde ciddi bir engel olarak görülmektedir. Bu nedendir ki, yenilenebilir enerji projelerinin uygulanmasında ortaya çıkan uyuşmazlıkların nedenlerinin ve sonuçlarının; projelere yönelik algıların, gösterilen tavır ve davranışların doğası ve kapsamlarının anlaşılması literatürde önemli bir araştırma konusu olarak yer almaktadır. Farklı bölge, ülke ve kültürel bağlamlarda yürütülmüş örnek alan çalışmaları kamu algı ve tavırlarına etki eden birçok etkenin varlığını ortaya koymaktadır. Değişik çalışmalarda tespit edilmiş etkenleri bütünsel bir çerçevede ele alan Devine-Wright'a (2005: 134) göre fiziksel, bağlamsal, politik, sosyo-ekonomik, toplumsal, yerel, kişisel ve psikolojik faktörlerin her biri yenilenebilir enerji projelerine yönelik algıyı etkileyebilmektedir. Bu durum, kamu algı ve tavırını biçimlendiren güçlerin karmaşık ve çok boyutlu doğasını yansıtmaktadır. Dolayısıyla, değişken ve etkileşen tesirler ve bilgi kaynakları karışımı ile şekillenen kamu davranışları da son derece değişken, dinamik ve kimi zaman çelişik bir nitelik taşımaktadır (Walker, 1995: 49).

Algı, tavır ve davranışların çok boyutlu, dinamik ve karmaşık yapısına rağmen, uygulama aşamasında ortaya çıkan negatif tavır ve davranışların NIMBY¹ sendromu olarak etiketlenmesi yönünde bir eğilim bulunmaktadır. Genel kamuoyu yoklamalarının pozitif sonuçlarını referans alan politika belirleyicileri ve yatırımcılar, karşılaşılan yerel itiraz ve direnişleri, bencillik ve cahillik ile motive edilmiş muhalif davranışlar olarak nitelendirmektedir. Bu görüş literatürdeki bazı çalışmalarda da kabul görmektedir. Örneğin, Short'a (2002: 53) göre halkın negatif görüşleri deneyimle değil cehalet, yanlış malumat ve önyargı ile oluşmakta ve söylentilerle, medya ve lobi gruplarınca yönlendirilmektedir. Bu durumda muhalefet, görüşlerin ve eylemin tutarlı, rasyonel ve objektif olmadığı gayrimeşru, sapma davranış olarak kabul edilmektedir.

Yaygın NIMBY anlayışını eleştiren ve bir direnç tipleri tipolojisi geliştiren Wolsink'e (2000: 57) göre bazı bireylerin tavırları NIMBY özelliği taşıyabilmektedir ancak yerel muhalefetin tümüyle NIMBY olarak etiketlenmesi

¹ NIMBY (Not-In-My-Backyard): Benim arka bahçemde değil.

farklı tavır-davranış birleşimlerinin ayırt edilmesine olanak vermemekle birlikte, altta yatan motivasyonların çokluğunu da göz ardı etmektedir. Dar açılı, basitleştirici NIMBY anlayışına dayanan muhalif sesleri marjinalleştirme ve karalama eğilimi yerel halkın temel kaygı ve itirazlarının ne olduğunun anlaşılmasına imkân vermemektedir (Ellis vd., 2007: 536). Bir başka ifadeyle, bu anlayış yerel uyumsuzlukların çözümüne katkıda bulunmak yerine muhalefeti daha da körtülemektedir. Nitekim Devine-Wright (2011b: 19) da NIMBYizmin kırılğan, birtakım koşullara bağlı olan toplumsal muvafakatı zayıflatma riski taşıyan, yıkıcı bir düşünce biçimi olduğunu ifade etmektedir.

Yüksek kamu desteği yönündeki kamuoyu yoklama sonuçlarına rağmen uygulama aşamasında ortaya çıkan muhalefet ve planlama başvurularındaki düşük başarı oranı toplumsal fark (Bell vd., 2005) veya tavır-davranış farkı (Haggett, 2004) olarak açıklanmaktadır. Bell ve diğerleri (2005: 461-466) toplumsal fark için üç ayrı açıklama getirmektedir: demokrasi açığı, şarta bağlı destek ve bireysel fark. Demokrasi açığı açıklamasına göre planlama izin sürecinin çıktısı çoğunluğun iradesini yansıtmamaktadır, zira halkın genelinin pozitif görüşüne rağmen bazı başvurulara yönelik kararlar muhalif olan azınlık tarafından kontrol edilmektedir. Diğer yandan birçok kişi, özellikle de yerel sivil toplum örgütleri, koşullu destekleyicidir. Öneri projeler belirli koşulları karşılamadığında olumlu görüşler olumsuzla dönüşebilmekte ve toplumsal farka neden olabilmektedir. Bireysel fark ise kişisel çıkarlara dayalı, NIMBY sendromuna karşılık gelmektedir. Bu toplumsal fark biçimlerinin her biri farklı müdahale biçimlerini gerektirmektedir. Dolayısıyla nedenlerin doğru ve detaylı tespiti önem taşımaktadır.

Bilgi ve bilgisizlik

Uyumsuzluk ve muhalefet nedeni olarak öne sürülen etmenlerden biri bilgi eksikliğidir. Beddoe ve Chamberlin'e (2003: 5) göre problemlerin bir kısmı yerel idarelerin bilgi, bilinç ve deneyim eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Yeni teknolojilere dair bilgisiz veya şüpheleri olan yerel halk ise, yerel çıkar gruplarının yaydığı yanlış malumatlardan ve abartılı iddialardan etkilenmektedir. Keza, yenilenebilir enerjilerin ehemmiyeti de kavranmamış olabilmektedir. Bu koşullar karşısında güvenilir, bilimsel bilgiyi yayma girişimlerinin halkın kaygı ve korkularını giderebileceği; enerji politikası ve uygulama stratejilerinin bir parçası olarak yürütülecek eğitim ve bilinçlendirme programlarının toplumsal kabul edilebilirliği geliştireceği öngörülmektedir (Bell vd., 2005; Warren vd., 2005).

Ancak bu hususta karşıt görüşler de bulunmaktadır. Daha fazla bilginin daha fazla kabul ile sonuçlanacağı henüz ispatlanmamış bir varsayım olduğunun altı çizildiği gibi, yarışan ve çelişen bilimsel teorilere dair farkındalığın kabul düzeyini negatif yönde de etkileyebileceğine dikkat çekilmektedir (Aitken, 2010b: 1837). Kaldı ki, muhalifler farkındalık düzeyi yüksek ve son derece bilgili veya iyi bilgilendirilmiş de olabilmektedir. Bu durumda, muhalefetin cahillikten kaynaklandığı gibi bir genellemeye gitmek; salt bilgilendirmenin muhalefeti

önleyeceğini ve doğrudan kabul düzeyini yükselteceğini kabul etmek çok da etkin bir anlayış olmayacaktır.

Diğer yandan, problemlerin anlaşılma biçimini şekillendiren gerçekliği bilme ve iddia etmenin birçok biçimi olmakla beraber bilginin kullanımı, herhangi bir durumda hangi bilgiye veya bilgi sahibine öncelik tanınacağı, bir sosyal ilişkiler bağlamı içinde tayin edilmektedir. Bir başka ifadeyle, bilgi sosyal süreçler aracılığıyla inşa edilmektedir (Rydin, 2007: 52). Politika belirleme ve uygulama süreçlerinde yer alan çeşitli paydaşlar da kuşkusuz belirli bilgi biçimlerini tercih ederek, problemin tanımı ve çözüm önerilerini yaptıkları tercihe göre biçimlendirmektedir. Ne var ki, bazı bilgi biçimleri ve problem kavrayışları diğerlerinin önüne geçmekte veya geçirilmektedir. Örneğin, girişimlerin izin ve onay süreçlerindeki gecikmelere atfettikleri maliyetler veya reddedilen projelerin MW cinsinden kapasiteleri klasik fayda-maliyet hesaplamalarında kullanılan somut miktarlarla ifade edildiği üzere, bu tür bilgiler ön plana çıkararak normatif politika çerçeveleri içinde kolaylıkla özümledebilmektedir (Ellis vd., 2009: 525). Ancak bu yönde bir tercih yapıldığında, kuşkusuz problemin diğer boyutları dolayısıyla diğer bilgi biçimleri göz ardı edilmiş olmaktadır.

Modernist bilgi anlayışındaki kırılmalarla birlikte bugün birçok alanda yerel, deneyimsel ve bağlamsallaşmış bilginin önemine dikkat çekilmekte ve yerel ilişkiler içinde gömülü bilginin çıkarılarak bilimsel bilginin bağlamsallaştırılmasına kılavuzluk etmesi gerekliliği savunulmaktadır. Ancak Rydin'e (2007) göre farklı bilgi kaynaklarının bir araya getirilmesinde asıl mesele bilgi iddialarının diğer iddialardan nasıl ayırt edileceği, çoklu bilgilerin nasıl kullanılacağı, farklı bilgilerin birbirleriyle nasıl ilişkilendirileceği ve karar vermenin nasıl değiştirileceğidir.

Günümüz pratiğinde, yerel itirazlar sonucunda yerel idarelerce onay verilmeyen başvuruların reddedilme gerekçesi planlama mevzuatı diliyle ifade edilmektedir. Dikkate alınma ve kararı etkileme kaygısı taşıyan muhalifler de bu dili ve planlama esaslarını kullanmaya çalışarak itirazlarını sunmaktadır. Bu durumda itirazların, kaygıların gerçek nedenleri ancak mevzuatın imkân verdiği ölçüde yansıyabilmektedir. Buna rağmen yerel düzeydeki karar süreci, farklı bilgilerin tanındığı ve hatta yerel bilginin uzman bilgisinin önüne geçtiği bir süreç olarak kabul edilebilir. Ancak, başvuru sahibinin ret kararına itirazından sonra başlayan dava süreci içinde durum tersine dönmektedir. Güvenilir veri veya bilimsel açıklamalarla desteklenmeyen kanıtların gayrimeşru kabul edilmesi nedeniyle, muhaliflerin itirazlarını uzman bilgisine başvurarak yürütmesi gerekmektedir (Aitken, 2009: 62). Bunun neticesinde, uzman bilgisinin egemen pozisyonu korunurken uzman olmayan, yerel bilginin rolü ve etkisi ortadan kalkmış olmaktadır.

Güven ve güven eksikliği

Literatürde vurgulandığı üzere güven; kamu tavır ve davranışını etkileyen önemli faktörlerden biri olup, eksikliği durumu muhalefete neden olmaktadır

(Khan, 2001; Upreti, 2004). Yaygın durum şudur ki, halk politika belirleyicilerine, yöneticilere, yatırımcılara ve diğer kamu kurumlarına güven duymamaktadır. Halkın yönetime, karar verici ve düzenleyici kamu kurumlarına ve yatırımcıların hareket ve maksatlarına yönelik güven eksikliği, ılımlı şüphecilikten tamamıyla güvensizliğe kadar, farklı biçimler gösterebilmektedir. Buna karşılık, sivil toplum örgütleri ve diğer baskı grupları daha güvenilir bulunmaktadır.

Projenin üretimi ve karar verme süreçlerinden dışlanmış olan halka göre hükümet ve yatırımcılar işbirliği içinde hareket etmekte ve yatırımcılar, bölgede yaşayan insanların projelerinden nasıl etkileneceğini umursamaksızın, sadece kar elde etmeyi amaçlamaktadır. Barry ve diğerlerinin (2008: 75) çalışmasındaki bulgulara göre de muhalif gruplar, korporatist bir devlet içinde büyük iş ve lobi gruplarının merkezi karar vericilere ayrıcalıklı erişime sahip olduğunu, merkezi hükümetin farklı menfaatler ve amaçları dengeleyen tarafsız bir hakem olarak hareket etmediğini ve uygun prosedürler ve demokratik standartlara bağlı kalınmadığını düşünmektedir. Yenilenebilir enerji endüstrisi ise, normal demokratik politika sürecini adaletsiz bir biçimde yıkabilecek, güçlü bir ekonomik çıkar grubu olarak görülmektedir.

Bilindiği üzere, güven asimetrik bir özellik taşımaktadır; kamu güveninin yıkılması, güvenin inşasından daha kolaydır ve güven bir kez sarsıldığında geri kazanılması son derece güçtür. Bu bağlamda, şeffaflıktan uzak, gizliliğin hâkim olduğu prosedürlerin; yukarıdan aşağıya, merkezden yürütülen, elitist ve teknokratik politika, planlama ve uygulama süreçleri ve klasik ‘karar ver-ilan et-savun’ modelinin toplumsal güven inşasına katkıda bulunmak yerine kamu güvensizliği yarattığı öne sürülmektedir (Khan, 2001; Walker, 1995; Wolsink, 2000).

Bu durumda güven inşası paydaşlar arasında rasyonel, yapıcı, interaktif diyalogu mümkün kılan, şeffaf, halkın görüşlerini dikkate alan ve proje çıktısını etkilemelerine izin veren yaklaşımların benimsenmesini gerekli kılmaktadır. Yatırımcıların halkla ilişkiler stratejisi de önem taşımaktadır; yatırımcı halkın güvenini ne derece kazanırsa, uyumsuzlukların azalması ve projenin halk tarafından kabulü o derece yüksek olabilmektedir (Upreti, 2004: 795). Kuşkusuz güven inşası tek taraflı gerçekleşemez. Bu nedenledir ki, Aitken (2010b: 1840) halkın güveni yanı sıra halka güvenin de altını çizerek, yatırımcılar ve karar vericilerin de halka güvenmeleri gerekliliğini vurgulamaktadır.

Eşitlik ve adillik algısı

Yenilenebilir enerjilerin küresel ve ulusal yararları son derece açık iken, yerel düzeydeki faydaları yeterince açık ve belirgin değildir. Yerel faydanın belirsizliği veya eksikliği ise halkın önerilen projeye yönelik algısını negatif yönde etkilemektedir. Oluşan negatif algı projenin olumsuz çevresel ve sosyal etkilerini ön plana çıkarmakta ve süreç yerel ihtilaf ve direnime dönüşmektedir. Diğer yandan, yenilenebilir enerji santrallerinin kurulumu ve yer seçimine ilişkin

uyuşmazlıklarda yatırımcılar ve ulusal politika belirleyicileri gelişimi haklı çıkarmak üzere çoğu zaman faydacı etiği kullanırken, yerel halk, ulusal yararlar adına söz konusu gelişmeyi kabul etmek durumunda bırakılmaktadır (Upreti, 2004: 787).

Bu durumda, fayda sağlayacak olanlarla yerel çevresel etkiye katlanmak zorunda olanlar (Christensen ve Lund, 1998: 5); santralin kurulmasına karar verenler ile günlük hayatlarında o santralle yaşamak zorunda olanlar gibi bir ayrım ve çelişki ortaya çıkmaktadır. Böyle bir çelişkiye dayanan yerel muhalefetin, halkın egoist dürtüleri olarak açıklanamayacağını savunan Wolsink (2007b: 1203), yöre sakinlerinin yükü ve mesuliyeti başkalarına yükleme eğiliminde olmaktan çok, diğerlerinin veya karar vericilerin yükü kendileri üzerine atmalarının adil olmadığını düşündüklerine dikkat çekmektedir. Bu noktada, eşitlik ve adalet algısı kamu tavrı ve davranışlarını belirleyen bir diğer etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yerel kabulü etkileyen etmenler açısından ekonomik faktörlerin altını çizen Toke'a (2005: 1539) göre yerel tavrı, özellikle projenin yereldeki ekonomik etkisine yönelik algıya dayalı olarak oluşmaktadır. Hayata geçirilecek proje doğrudan yerel bir menfaat sunuyorsa, halk destekleyici bir tavrı ve davranış sergileyebilmektedir. Yerel faydanın eksikliği, girişimcilerin yerel katkı ve iştirak kaygısı gütmüyor olması ise negatif tavrın oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Kar amacı güden, dışarıdan gelmiş yabancı yatırımcıların yereldeki dışlayıcı, tepeden inme faaliyetleri sıklıkla güvensizlik yaratmakta ve projenin adil olmadığı algısına neden olmaktadır.

Proje çıktısının adil olup olmadığı yanı sıra, halkın tavrı ve davranışları sürecin nasıl algılandığına bağlı olarak da şekillenebilmektedir. Kamunun yenilenebilir enerji projelerinin yer seçimine ilişkin karar verme sürecine yönelik adillik algısı literatürde prosedürel adalet çerçevesinde ele alınmaktadır. Karmaşık karar verme süreçlerinde, yasa ve yönetmeliklerin tarif ettiği süreç ile gerçekte gelişen süreç arasında her zaman ciddi farklılık bulunmaktadır. Bu nedenle algılanan adillik yasal prosedürle değil fiili karar verme süreci ile ilgili olmaktadır (Wolsink, 2007a: 2701). Karar verme işlemlerinin adilliği ve müteakip kararın kabulü ve karar mercilerine güven arasında da bir ilişki bulunmaktadır. Aslında güven ve adillik, birinin algısının diğerini etkilediği, birbiri ile ilişkili kavramlardır. Şöyle ki, halk girişimciye güven duyuyorsa önerilen gelişmenin adil olduğunu düşünebilmektedir veya planlama başvurusuna yönelik kararın verildiği sürecin adil olduğu algısı yerel idareye ve kurumlara duyulan güveni arttırabilmektedir (Aitken, 2010c: 6067). Adil süreçlerin, adil çıktılar üreteceği kabul edilmektedir.

Öte yandan önerilen projeler, kimi zaman, yerel topluluk içinde kazananlar ve kaybedenler gibi gruplar yaratabilmekte ve topluluğun bölünmesine, gruplar arasında çatışmalara, toplumsal dirlik ve düzenin bozulmasına da neden olabilmektedir. Bu duruma istinaden yerel bir topluluk içinde halkın farklı kesimlerinin adaletin farklı boyutlarından ve farklı adillik tiplerinden

etkileneceğine dikkat çeken Gross'a (2007: 2735) göre, bir projenin uygulanması neticesinde kayıp veya kazanç elde edecek yerel topluluk üyeleri her şeyden önce *çıktının* (kişisel çıkarlara) *uygunluğu* ile ilgilenmektedir. Kazanan ve kaybedenler yanı sıra söz konusu gelişime veya teknolojiye ilişkin olumlu ya da olumsuz güçlü bir inanca sahip olan kişiler de *çıktının* (inançlara) *uygunluğu* ile ilgilenmektedir. Sabit bir görüşü olmayan, tarafsız kişiler ve sessiz çoğunluk ise topluma ait birtakım normlarla muhakemeye dayalı olarak *çıktının adilliğini* önemsemektedir. Topluluk bütünü de toplumun refahı için adil bir çıktıyı talep etmektedir.

Dolayısıyla yerel halk öncelikle adaletin dağıtımsal boyutundan etkilenmektedir. Ancak karşıt görüşlerin bulunduğu ve topluluk adına adil bir çıktının kesin olarak ne olduğuna dair belirli standartların olmadığı durumlarda *sürecin adilliği* algılar üzerinde daha etkili olmaktadır. Sürecinin adilliği ise; sürece tam katılım, sesini duyurabilmek ve görüşlerini özgürce ifade edebilmek, dikkate alınmak ve saygı görmek, yeterince ve doğru bilgilendirilmek ve karar vericilerin tarafsızlığı gibi prosedürel adaletin temel ilkeleri üzerinden muhakeme edilmektedir. Adil bir sürecin adil bir çıktıyla neticeleneceği kanaati üzerine topluluk bütününde prosedürel adalet daha çok önem kazanmaktadır.

Yer kimliği ve yer bağlılığı

Tavır ve davranışlarının anlaşılmasında NIMBY açıklamasının yetersizliği karşısında literatürdeki bir dizi çalışma yerel muhalefet ve kabulü, çevresel ve sosyal psikoloji alanından gelen kavramlar ve kuramlar üzerinden açıklamaya çalışmaktadır (Devine-Wright, 2009, 2011a; Devine-Wright ve Howes, 2010). Bu çalışmalar yerel kimlik ve yer bağlılığı kavramlarını referans alarak davranış biçimlerinin anlaşılmasına ışık tutmaktadır. Bu perspektife göre yerel topluluklar kültürel, tarihsel ve coğrafik koşulların ürünüdür; peyzaj ve yer toplumsal kimliğin inşasında güçlü simgelerdir ve topluluk üyeleri yer ile güçlü duygusal bağlar kurabilmektedir. Bu durumda yerellikler, uzmanlar tarafından objektif olarak değerlendirilebilecek ve değiştirilebilecek alanlar olmaktan öte, yöre sakinlerinin duygusal bağlılık hissettiği ve kimlik duygusunun önemli bir ögesi haline geldiği yerlerdir (Devine-Wright, 2011b: 24).

Değişimin yer üzerindeki etkileri ve sosyal ve psikolojik boyutları itibarıyla, yerel topluluk üyeleri, öneri projenin yaratacağı değişimle baş edebilmek üzere farklı yanıt ve tepkiler verebilmektedir. Örneğin, yerel halk, yukarıdan-aşağıya kararlarla, yer-ilişkili değerlerin ve bu değerlerin temellendiği fiziksel çevre ve toplumsal pratiklerin özel çıkarlar, ulusal veya küresel çıktılar adına kurban edildiğini düşünebilmektedir (Barry vd., 2008: 73). Öneri proje yerel kimliğe ve geleneğe -yerle ilişkili sosyal ve kültürel sürekliliğe, ayırt edici özelliğe, kendine yararlığa ve özsaygıya- yönelik bir tehdit olarak algılanabilmekte ve bu negatif algı muhalif davranışlarla sonuçlanabilmektedir. Bu nedenledir ki Devine-Wright (2009), yenilenebilir enerji projeleri karşısındaki yerel muhalefeti yere bağlılık ve yere bağlı kimlik süreçleri üzerine kurulmuş olan ve yer bağlılığının

taciz ve yer kimliğinin tehdit edildiği durumlarda ortaya çıkan bir yer-koruyucu eylem biçimi olarak tarif etmektedir.

Öneri projelerin her koşulda yer bağlılığını parçalayacağını, yer kimliğini tehdit edeceğini ve güçlü yer bağlılığının kaçınılmaz olarak muhalefete neden olacağını farz etmenin yanıltıcı olacağına vurgu yapan Devine-Wright ve Howes'a (2010: 272) göre bireylerin tavır ve davranışları değişimin nasıl yorumlandığına dayanmaktadır. Yorumlara dayalı olarak, değerlendirme çıktısı ve takip eden davranış biçimi negatif veya pozitif olabilmektedir. Bireyler öneri değişimi ve değişimin mevcut yer ile uygunluğunu, benimsedikleri sembolik anlamlar üzerinden yorumlamaktadır. McLachlan (2009) söz konusu yorumları yer ve teknoloji ile ilişkilendirmektedir; yer ve teknolojinin neyi temsil ettiği veya simgelediğine karşılık gelen soyut anlamlar arasındaki uygunluk, muhalefet ve desteğin sembolik mantıklarını teşkil etmektedir. Öneri bir proje veya yeni bir teknoloji yer-ilişkili sembolik anlamlara uygunluk gösterdiği takdirde yerel halk projeye yönelik pozitif tavır ve destekleyici davranış sergileyebilmektedir. Nitekim öneri bir proje, kimlik süreçlerinin temel ilkelerini güçlendireceği şeklinde de yorumlanabilmektedir; projenin yer-ilişkili ayırt edici özelliği ve özsaygıyı güçlendireceği, yer-ilişkili sürekliliği muhafaza edeceği yönünde pozitif kanaatler oluşabilmektedir (Devine-Wright, 2011a). Pozitif kanaatler çıktı ve süreç boyutlarına ilişkin kaygıların dahi önüne geçebilmektedir. Dolayısıyla, yer bağlılığı her zaman direnişe neden olmamaktadır.

Devine-Wright ve Howes'un (2010: 278) dikkat çektiği üzere yer bağlılığı ve projeye yönelik tepkiler arasındaki ilişkinin biçimlenmesinde yerel sosyal bağlam önem taşımaktadır. Ancak, ana aktörlere duyulan güven düzeyleri söz konusu ilişkiyi kontrol edebilmektedir. Güvenin etkisi ve rolü burada bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Yazarların çalışması göstermektedir ki, muhalefet grubuna duyulan yüksek güven durumunda yer bağlılığı ve muhalif davranış arasında güçlü bir ilişki bulunmakta; girişimciye duyulan yüksek güven durumunda ise yer bağlılığı ve muhalif davranış arasında herhangi bir ilişki bulunmamaktadır. Diğer yandan, görünen şudur ki; yer anlamlarını silip atan gelişimler yerine yer bağlılığı ve yer kimliklerinin dokusuna uyumlu yerleştirme süreçleri benimsendiği takdirde ve yer-ilişkili sürekliliği, ayırt edici özelliği, kendine yararlığı ve özsaygıyı tehdit eden değil bunları güçlendiren projelerin ve süreçlerin tasarlanması halinde yenilenebilir enerjilerin kamu kabul edilebilirliği yükselecektir.

MUHALEFET ENGELİNİ AŞMA ARACI OLARAK KATILIM

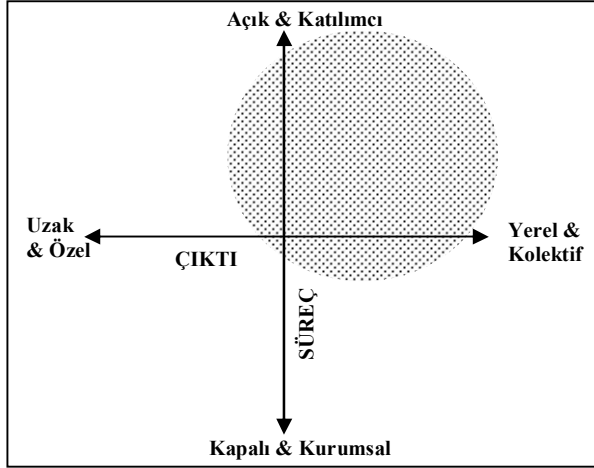
Gerek yenilenebilir enerjilerin yaygınlaştırılmasına dair politika ve uygulama yaklaşımları, gerek çevresel risk tanımlama ve değerlendirme yaklaşımları ağırlıklı olarak teknokratik yönelimlidir. Literatürde yukarıdan aşağıya, teknokratik yönelime getirilen eleştirilerin dayandığı tözel, normatif ve araçsal argümanlar, neden halk katılımı sorusuna verilen yanıtların da mantıksal esaslarını oluşturmaktadır (Fiorino, 1990; Rydin ve Pennington, 2000).

Tözel argümana göre katılım daha iyi sonuçlara götürecektir. Şöyle ki, uzman olmayanlar uzmanların gözden kaçırdığı veya göremediği problemleri, meseleleri ve çözümleri görebilmektedir. Halk, politika aktörlerinin ihtiyaç duyduğu ve uzmanlarca ulaşılamayan yerelin özel bilgisine, yerel bilgi kaynaklarına sahiptir. Değerler ve politika arasındaki açığı aşma aracı olarak katılım yerel bilgiyi, toplumsal değerleri ve tercihleri politika sürecine aktaracak ve politika çıktılarında fark yaratacaktır. Demokratik idealler üzerine odaklanan normatif perspektif katılımı bir hak olarak görür. Demokratik hakkın kullanımı önündeki engellerin kaldırılması, politika sürecine erişimin kolaylaştırılması ve erişimin desteklenmesi önem taşımaktadır zira katılım politika sürecinin meşruiyetinin ölçüsüdür. Araçsal rasyonelleştirme ise politika tesliminin etkililiğine odaklanır. Bu bakış açısına göre katılım amaçlara ulaşmayı sağlayacak etkili bir araçtır. Bu rasyonelleştirmeler yanı sıra katılım biçimlerine ve düzeylerine, katılımın neden ve nasıl kullanıldığına, motivasyonlar ve menfaatlere dair geliştirilmiş katılım tipolojilerinin de gösterdiği üzere farklı amaçlar, farklı katılımcıları kapsayan, farklı fonksiyonlara sahip, farklı katılım biçimlerine karşılık gelmektedir (Arnstein, 1969; Cornwall, 2008; Rydin ve Pennington, 2000; White, 1996).

Yenilenebilir enerji literatüründe katılımcı yaklaşım önerilerinin ağırlıklı olarak araçsal argümana dayandığı ve özellikle de muhalefeti bertaraf etme veya önleme aracı olarak kabul edildiği görülmektedir. Katılımcı süreçler yerel kabulü kolaylaştıracak dolayısıyla toplumsal kabul edilebilirliği iyileştirecek ve muhalefet engelini eritebilecektir. Diğer yandan, nasıl bir katılım sorusunun, benimsenen muhalefet anlayışı dâhilinde ve çıktı ve süreç boyutlarına odaklanılarak yanıtlandığı dikkat çekmektedir. Literatürde yer alan söz konusu katılımcı yaklaşımlara dair farklı görüşler ve tartışmalar, bu metin kapsamında, neye katılım sorusuna dayalı olarak, projeye katılım ve karar verme sürecine katılım olmak üzere iki alt başlık altında ortaya konulmaktadır.

Halkın Projeye Katılımı

Yerel topluluk üyelerinin projeye katılımına karşılık gelen görüşler, literatürde, ağırlıklı olarak çıktı adillliği veya çıktı boyutu kapsamında sunuluyorsa da, bu bölümde benimsenen aktarım dizgesi Walker ve Devine-Wright'ın (2008: 498) yerel yenilenebilir enerji projelerini tarif etmek üzere tanımladığı proje çıktı ve süreç boyutları üzerine oturmaktadır. Yazarların iki boyutlu çerçevesine göre bir projenin çıktı boyutu proje çıktılarının, fayda ve maliyetlerinin, mekânsal ve sosyal olarak nasıl bir dağılım gösterdiği; projenin kim için, kimin yararına olduğu; ekonomik ve sosyal anlamda kimlerin fayda sağladığı ile ilgilidir. Projenin süreç boyutu ise projenin kim tarafından geliştirildiği, kim tarafından işletildiği, kimlerin projeye dâhil olduğu ve kimlerin proje üzerinde etkisi olduğu gibi hususlara karşılık gelmektedir. Bu iki boyut projelere yönelik algıların genel çerçevesini de çizmekle birlikte, nasıl bir katılım biçimi sorusuna yönelik yaklaşımlara da açıklık getirmektedir (Şekil 1).

Şekil 1: Yenilenebilir Enerji Projelerinin Çıktı ve Süreç Boyutları

Kaynak: Walker, G., ve Devine-Wright, P. (2008). Community renewable energy: what should it mean?. *Energy Policy*, 36 (2), s. 498'den uyarlanmıştır.

Çıktı boyutu ve yerel fayda paketleri

Daha önce de değinildiği gibi, yenilenebilir enerjilerin küresel ve ulusal yararları son derece açık iken yerel düzeydeki faydaları açık ve belirgin olmadığı gibi nispeten tartışmalıdır da; zira olumsuz yerel çevresel ve sosyal etkilere neden olabilmektedir. Çıktı boyutuna odaklanan perspektife göre yerel tavır, öneri projenin yereldeki ekonomik etkisinin nasıl algılandığına dayalı olarak şekillenmektedir. Hayata geçirilecek proje doğrudan yerel bir menfaat sunuyorsa halk destekleyici bir tavır ve davranış sergilemekte; yerel faydanın belirsizliği veya eksikliği ise halkın önerilen projeye yönelik algısını negatif yönde etkilemektedir. Eşitlik ve adillik algısı bağlamında da yerel halk öncelikle adaletin dağıtımsal boyutundan etkilenmekte; topluluk üyeleri ilk aşamada çıktının uygunluğu ve çıktı adillliğini önemsemektedir. Bu durumda yerel menfaatlerin belirginleşmesi, yerele doğru fayda akışı adillik algısı açısından önem kazanmaktadır.

Bu bağlamda, yerel fayda paketleri uyuşmazlıklara çözüm olacağı, muhalefeti önleyeceği ve yerel kabulü güçlendireceği düşünülen bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Birleşik Krallık Enerji Beyaz Kitap'ında (DTI, 2003: 52), İskoçya (SE, 2007: 6) ve Galler (WAG, 2005: 8) ulusal yenilenebilir enerji planlama politikaları bildirim ve teknik tavsiye dokümanlarında bu yaklaşımın yer aldığı görülmektedir. Proje sahibi ticari işletmenin MW başına yerel örgütlere düzenli ödemelerle aktaracağı bir fon tipik bir yerel fayda paketi olabilmektedir. Proje sahibinin altyapının, çevrenin, sosyal ve eğitim tesislerinin iyileştirilmesi gibi hizmetleri doğrudan kendi sağlaması veya bedelini ödemesi şeklinde olmak üzere girişimcinin aynı yardımda bulunması bir başka yerel fayda biçimine karşılık gelmektedir. Bir diğeri ise, girişimcinin projenin inşaatı ve işletimi süresince yerel girdi kullanımını içeren sözleşmelere gitmesidir.

Yerel fayda paketleri, bir anlamda, yerel etkilerin veya maliyetlerin telafisi için ödenen bir tazminat niteliğindedir. Ancak girişimciler sağlanan faydanın, tazminat olarak görülmesini değil, ‘iyi bir komşu olmanın’ veya ‘ödülleri paylaşımın’ bir işareti; kurumsal sosyal sorumluluğun ve/veya sorumluluk sahibi bir işletmenin halkla ilişkiler politikasının bir parçası olarak anlaşılmasını tercih etmektedir (Cass vd., 2010: 262).

Yerel faydayı çözüm olarak öneren karar vericiler ve araştırmacıların ifade ettikleri gerekçe şudur ki; tesislerden etkilenen yerel topluluklara, girişimciler tarafından sağlanacak finansal veya maddi faydalar yenilenebilir enerji tesislerinin toplumsal kabul edilebilirliğini iyileştirecek ve bu sayede planlama izninin alınmasını kolaylaştıracaktır. Şüphesiz, böyle bir anlayış muhalefetin bireysel, kişisel çıkarlardan kaynaklandığını ve değerlerin aynı ölçüyle ölçülebilir olduğunu kabul etmektedir. Cowell, Bristow ve Munday (2011: 539)’e göre araçsal bir çerçeveye oturtulan yerel fayda akışı görüşü kabul ve kabul edilebilirliğin karmaşık doğasını göz ardı etmekle birlikte, fayda akışının çevresel adaleti ve uzun vadede yerel sürdürülebilirliği nasıl etkileyeceği gibi soruları da yanıtız bırakmaktadır. Yer bağlılığı perspektifine göre de teklif edilen faydalar yerel kimlik değişkenleri ile örtüşmedikçe, kültürel ve duygusal anlamlar yüklü yerel kimlik değerlerinin telafi edilmesi pek mümkün olmayacaktır.

Nitekim yerel fayda paketleri, planlama iznini satın almak veya yerel muhalefeti susturmak üzere ödenen bir rüşvet olarak algılanabilmektedir (Cass vd., 2010). Böyle bir algı projeye yönelik negatif tutumları, girişimci ve yerel idarecilere duyulan güvensizliği daha da pekiştirmektedir. Bell ve diğerleri (2005: 473) ise söz konusu yerel fayda stratejisinin fırsatçılığı teşvik etmek gibi bir risk taşıdığına yani maddi kazanç elde etmenin peşinde olanların uygun bir fiyat karşılığında ilkelerini satmayı tercih edebileceğine dikkat çekmektedir. Diğer yandan bu uygulama, fayda paketlerinin tasarımı ve yönetiminin yerel halk ile müzakere edilmesi gibi bir potansiyel taşımaktadır (SE, 2007; WAG, 2005). Ancak bu potansiyelin kullanımı yerel fayda tedarikinin, proje faydalarının yerel halkla paylaşımının adil bir biçimi olarak algılanmasına bağlıdır. Buna rağmen Aitken (2010c: 6074) sadece fayda paketi kapsamında kolaylaştırılan halk katılımının yerel kabulün sağlanması anlamında yetersiz olduğunu ve yerel toplulukların prosedürel adillığe daha iyi cevap verdiğini ifade etmektedir.

Süreç boyutu ve yerel ekonomik iştirak

Günümüzde yenilenebilir enerji projeleri, çoğunlukla, özel ticari şirketler tarafından ve şebekeye satış yapmak üzere geliştirilmekte ve işletilmektedir. Dolayısıyla ne süreç ne de çıktı açısından yerel odaklı olmayan projelerdir. Bu durumda kar amacı güden büyük korporatif şirketlerin, büyük yatırımlar yapan dışarıdan gelmiş yabancı yatırımcıların yereldeki dışlayıcı, tepeden inme faaliyetleri sıklıkla güvensizlik yaratabilmekte ve projenin adil olmadığı algısına ve neticesinde muhalefete neden olabilmektedir.

Bu noktadan hareketle, literatürde, daha adil ve eşitlikçi dağılımın mümkün kılınabilmesi ve kamu kabulü ve desteğinin kazanılabilmesi adına “küresel düşün, yerel hareket et” deyişine de dikkat çekilerek (Christensen ve Lund, 1998: 5) halkın projelere finansal katılımının sağlanması; kamu katılımcı mülkiyet biçimlerinin benimsenmesi; yerel tabanlı, katılımcı kooperatif projelerin desteklenmesi gibi politikalar çözüm olarak önerilmektedir (Agterbosch vd., 2009). Almanya, Danimarka ve Hollanda’daki yerel mülkiyet ve yerel ekonomik iştirak uygulamaları çözüm alternatifi olarak referans gösterilmekte ve Almanya ve Danimarka’nın yenilenebilir enerji başarısı bu ülkelerdeki vatandaş-yatırımcı ortaklığı, yerel tabanlı yatırım uygulamaları ve özellikle de yerel mülkiyet ve kooperatif faaliyet gelenekleri ile ilişkilendirilmektedir (Toke vd., 2008).

Proje sürecine odaklanan bu perspektif yerel halkın projenin geliştirilmesi ve işletilmesi süreçlerine dâhil edilmesini öne çıkarmaktadır. Yukarıda bahsi geçen yerel ekonomik iştirak modelleri, farklı biçimlerde ve düzeylerde, halkın projelere doğrudan katılımını sağlamaktadır. Şekil 1’de yer alan dikey eksenin de gösterdiği üzere, halkın projeye katılımı ve proje üzerindeki etkisi arttıkça proje süreci kapalı ve kurumsal bir süreç olmaktan çıkıp, açık ve katılımcı bir süreç haline gelmektedir. Projenin açık ve katılımcı olması projeye yönelik adil algısını, yerel kabul ve desteği olumlu yönde etkileyecektir. Nitekim Loring’in (2007: 56) çalışmasındaki bulgular, projenin katılımcı olma düzeyinin yerel kabul düzeyine katkıda bulunduğunu; Warren ve McFadyen’in (2010: 211) çalışması ise kamu tavırlarının halkın projelere doğrudan katıldığı alanlarda, katılımın olmadığı alanlara nazaran, daha pozitif olduğunu göstermektedir.

Diğer yandan, Şekil 1’deki süreç ve çıktı eksenleri birlikte ve bütünüyle yerel odaklı düşünüldüğünde yerel ihtiyacı karşılamak veya yerel kolektif fayda sağlamak üzere yerel topluluk tarafından geliştirilen ve işletilen, yerel mülkiyete dayalı bir yenilenebilir enerji gelişim modeli ortaya çıkmaktadır. Bu gelişim modeli aşağıdan-yukarı yaklaşım olarak da tarif edilmektedir (Christensen ve Lund, 1998: 4). Bir katılım biçimi olarak düşünüldüğünde ise, Pretty’nin (akt. Cornwall, 2008: 272) katılım tipolojisinin son basamağındaki ‘kendi kendine seferberlik’ tipine karşılık geldiği görülmektedir.

Wolsink ve Breukers (2010: 555)’in ifade ettiği üzere proje sahiplerinin yerel mülkiyeti kolaylaştırdığı ve projenin planlanması ve geliştirilmesinde erken katılımı kurumsallaştırdığı bir strateji veya daha fazla sosyo-teknik yenilikçi güç gösteren sivil toplum girişimlerini destekleyen bir strateji meşruiyeti arttıracak ve yeni proje önerileri karşısında oluşabilecek muhalefeti azaltacaktır. Ancak bu noktada Aitken (2010c: 6074) katılımcı yaklaşımların belli sosyal ve kültürel bağlamlara dayalı olarak geliştirilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Öte yandan enerji sektörünün yapısı, hükümetlerin yenilenebilir enerjileri teşvik biçimleri ve finansal destek mekanizmaları piyasanın gelişimi kadar projelerin kimler tarafından ve nasıl geliştirilip işletileceğini de belirlemektedir. Kurumsal ve sosyal koşulları yapılandıran hükümet politikaları birtakım girişimci gruplarını ve girişim

biçimlerini kolaylaştırırken, diğerlerinin önünü kapatabilmektedir (Agterbosch vd., 2004: 2064). Bu durumda söz konusu katılımcı yaklaşım ve stratejilerin, yerel ekonomik iştirak gibi girişimlerin hükümetlerce özendirilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir.

Halkın Karar Verme Sürecine Katılımı

Literatürde muhalefet nedeni olarak odaklanılan bir diğer faktör prosedürel görünümüdür. Tavır ve davranışlar karar verme sürecinden doğrudan etkilenmektedir. Kamu kabulüne ilişkin problemler teknolojilerin kendinden çok halkı dışarıda bırakan yönetim ve planlama sürecinden kaynaklanmaktadır (Hammarlund, 2002: 106). İnsanları karar verme sürecinden dışlama çabaları koşullu destekleyicileri yabancılaştırmakta ve muhalefet düzeyini arttırmakta; doğrudan katılımdan dışlanmış muhalifler seslerini duyurabilmek için başka yollara başvurmaktadır (Bell vd., 2005: 472). Burada açıkça anlaşılmaktadır ki, yenilenebilir enerji gelişimlerinin uygulama başarısı halkın kararlara dâhil edilmesi düzeyine bağlı olarak artış gösterecektir.

Halk karar verme veya politika oluşturma süreçlerine farklı biçimlerde ya da farklı düzeylerde dâhil edilebilmektedir. Farklılık gösteren dâhil etme girişimlerinin tek bir terimle tarif edilmesine, tüm girişimlerin halk katılımı olarak anılmasına eleştiri getiren Rowe ve Fewer (2005: 254) farklılıkları ayırt eden üç kavram öne sürmektedir: kamu bildirim (public communication), danışma (public consultation) ve halk katılımı (public participation). Dâhil etme (involvement) veya kamu angajmanı (public engagement) terimleri ise üç kavramın birleşimine karşılık gelmektedir. Yenilenebilir enerji gelişimlerine ilişkin süreçlerde kamu angajmanı çeşitleri olarak, Haggett (2009: 299-302) bilgi sağlama ve halkın eğitimi, danışma ve müzakere üçlüsünü kullanmaktadır.

Bilgilendirme ve danışma olarak angajman

Halkın cahil veya yanlış bilgiye sahip olduğu anlayışına dayalı olarak katılım faaliyetleri sıklıkla bilgilendirme düzeyinde gerçekleşmektedir. Eğitim veya bilgilendirme ile bilgi açığının kapatılacağı ve bu sayede kamu desteği ve kabulünün sağlanacağı düşünülmektedir. Ancak bu anlayışa getirilen eleştiriler, bir angajman biçimi olarak bilgilendirmenin yetersizliğini de ortaya koymaktadır (Bkz. "Bilgi ve bilgisizlik" başlığı). Arnstein (1969: 217)'in tokenizm, Pretty'nin (akt. Cornwall, 2008: 272) pasif katılım ve Rowe ve Fewer (2005: 254)'in faaliyeti düzenleyenlerden kamu temsilcilerine doğru tek-yönlü bilgi akışı olarak tanımladığı bilgi sağlama olarak katılım ve klasik 'karar ver- ilan et- savun' modeli Haggett (2009: 300)'a göre bilfiil protestoyu teşvik etmektedir. İnsanları, görüş ve endişelerini duyurabilmek adına, protest bir pozisyona itmekle beraber, aynı zamanda, öneri projelere yönelik muhalefeti de sorunsallaştırmaktadır.

Literatürde altı çizilen bir diğer husus katılımın gerçekleştiği aşamadır. Uyuşmazlıkları azaltan veya çoğaltan süreçlerin biçimlenmesinde planlama mevzuatının rolüne ve katılımın gerçekleştiği aşamaya dikkat çeken Khan'a (2001:

25) göre yasal sistem kapsamında katılım, sürecin ancak ileri aşamalarında gerçekleşmektedir. Böylelikle planlama sistemleri katılımcı yaklaşımı desteklemek yerine teknokratik yaklaşımı teşvik etmiş olmaktadır. Planlama sürecinde ortaya çıkan uyuşmazlıklar ise iletişim problemi olarak görülmektedir. Aslında bu iletişim problemi katılım seçeneklerini projenin tasarımı ve ilanından sonraki aşamada danışma ile sınırlayan karar verme sürecinden kaynaklanmaktadır (Wolsink, 2007b: 1204). İletişim eksikliği, tarafların birbirlerini yanlış anlamasına neden olmakta ve nihayetinde yer seçimin çok önceden yapıldığı, kararların çoktan verildiği yukarıdan-aşağı planlamanın son aşamalarında yapılan ve bilgilendirmeden öteye gitmeyen katılım toplantıları muhalefetle sonuçlanmaktadır (Wolsink, 2007a: 2702).

Öte yandan, yerel halk böyle bir planlama sürecini son derece kapalı bir süreç olarak algılamakta, girişimciler için bu süreç fazlasıyla açıktır (Khan, 2001: 23). Zira planlama süreci öneri projeleri yakın incelemeye maruz bırakmakta ve girişimcileri bir dizi siyasi ve teknik tartışmalarla ve yerel muhalefetle karşı karşıya getirerek, yüzleşmeye zorlamaktadır. Böyle bir süreç yatırımcıların para, zaman ve itibar kaybına ve hatta başarısızlığına neden olabilmektedir.

Zaman içinde bazı ülkelerin politika tercihlerinde, daha demokratik ve aynı zamanda etkili süreçlerin sağlanması adına katılımın erken bir aşamada gerçekleşmesinin ve 'karar ver-ilan et-savun' modelinden 'danış-mülhaza et-değiştir-ilerle' modeline (Bell vd., 2005: 471) veya Hindmarsh (2010: 559)'ın ifadesiyle 'bilgilendir' yaklaşımından 'bilgilendir-danış' yaklaşımına geçişin desteklendiği görülmektedir. Örneğin İngiltere'de PPG 22'nin yerine alan PPS 22 Yenilenebilir Enerji Planlama Politikası Bildirimi'nin 1. Maddesi, vii. bendinde (ODPM, 2004), İskoç Planlama Politikası 6'nın 47. Maddesinde (SE, 2007) ve Galler Planlama Politikası Teknik Tavsiye Notu 8'in 2.15. Maddesinde (WAG, 2005) ifade edildiği üzere yenilenebilir enerji önerilerinde proje sahipleri, planlama başvurusunun resmi olarak teslim edilmesinden önce, yerel planlama mercilerine danışarak yerel topluluklarla aktif istişare ve tartışmaya iştirak etmek durumundadır.

Katılım kavramlarını bilgi akışına göre açıklayan Rowe ve Frewer (2005: 255) danışmayı, bilginin kamu temsilcilerinden faaliyeti düzenleyen tarafa taşınması olarak tanımlamaktadır. Danışma olarak katılım duyma ve duyulmaya, itiraz ve kaygıların dile getirilmesine ve koşullu desteğin nedenlerinin tartışılmasına fırsat tanımaktadır (Haggett, 2009: 300). Ancak Hammarlund (2002: 107)'un tespitlerine göre bir projeye dair görüş genellikle toplum içinde söz veya erk sahibi olan imtiyazlı küçük bir grup tarafından bildirilmekte ve bu kişiler halkın genelini değil alandaki en güçlü menfaati temsil etmektedir. Ayrıca halk, dile getirilen görüşlerin iktidar sahipleri tarafından dikkate alınmasını temin edecek güce de sahip olamamaktadır. Bu nedendir ki, katılımı iktidar ve denetim üzerinden açıklayan Arnstein (1969: 217) sekiz basamaklı katılım merdiveninin

dördüncü basamağında yer alan danışmayı da ‘tokenizm’ olarak nitelendirmektedir.

Halk katılımı veya müzakere olarak angajman

Bazı yazarların vurguladığı üzere halk öneri projeler ve diğer seçenekler hususunda aktif katılımlarına yetki veren karar verme süreçlerini arzu etmektedir (Hindmarsh ve Matthews, 2008: 229). Etkileme şansına sahip olduğunda halk öneri projeleri destekleme eğilimi gösterebilmektedir (Hammarlund, 2002: 107). Zira insanlar yenilenebilir enerji teknolojilerinden ziyade planlama sürecinde anlamlı katılımlarının olmamasına itiraz etmektedir. Nitekim muhalif gruplar kendi mücadelelerini tarif ederken haklar ve demokratik katılım dilini kullanmakta ve kendilerini sadece yerel çevrelerin savunucuları değil, aynı zamanda demokratik sürecin savunucuları olarak tarif etmektedir (Barry vd., 2008: 77). Tüm bunlar daha demokratik, danışma düzeyinin ilerisinde daha aktif ve etkileşimli angajman biçimlerinin gerekliliğini işaret etmektedir.

Danışma olarak angajmanın üzerinde halk katılımı yer almaktadır. Rowe ve Frewer (2005: 255) halk katılımını belli bir düzeyde diyalogun gerçekleştiği ve bu diyalog eyleminin tarafların görüşlerinin dönüşmesine hizmet verebileceği, iki-yönlü bilgi alışverişi olarak tanımlamaktadır. Bunun paralelinde, Devine-Wright (2011b: 24) farklı ölçeklerdeki yerleri birbirlerine bağlayabilecek, küreseli yerel kılan ancak küresel uğruna yereli feda etmekten kaçınan bir diyalog sürecinin altını çizmektedir. Büyük ölçüde bilgilendir-danış yaklaşımını teşvik eden halk katılımına ilişkin politika çerçevelerinin yetersizliğini vurgulayan Hindmarsh ve Matthews (2008: 228) ‘müzakereci-ortaklık’ modellerinin halk katılımı açısından daha anlamlı bir yaklaşım sunacağını iddia etmektedir. Zira müzakereci halk katılımı karar alma sürecinde katılımcıların ilgili bilgilerini göz önüne alan, konuları ve fikirleri tartışmaya ve bir görüşe dönüşmeden önce düşüncelerin beraberce geliştirilmesine izin veren bir yaklaşımdır. Buna göre, müzakere olarak katılım planların halk tarafından değerlendirilmesinin müsaade edilmesinden öte, yerel halkın planların geliştirilmesinde doğrudan yer almasına karşılık gelmektedir.

Böyle bir katılım sürecinin, paydaşlar arasında oluşacak etkileşimli, etkili iletişimin ve yapıcı diyalogun muhalefeti minimize edeceği ve kamu desteğini arttıracığı öne sürülmektedir (Upreti, 2004: 796). Bell ve diğerleri (2005: 468) ise halk katılımını demokrasi açığı sorununa çözüm olarak önermektedir. Mevcut planlama sistemleri daha ziyade muhalif katılımı teşvik etmekte ve öneri bir projeye muhalif olanların planlama sürecine katılım eğilimleri daha yüksek olmaktadır (Beddoe ve Chamberlin, 2003: 8). Bu etmenler demokrasi açığını beslemektedir. Bu açığın kapatılması karar verme sürecinin değişimini gerektirmektedir. Sessiz çoğunluğu seslerini duyurmaya teşvik edecek ve çoğunluğun karar üzerindeki gücünü arttıracak şekilde yeniden yapılandırılacak karar verme süreçleri, küçük bir azınlığın süreç üzerindeki hâkimiyetini sona erdirecektir. Teknik rasyonalite yerine müzakereci temele oturan, işbirliğine dayalı

bir süreç sessiz çoğunluğu karar vermeye katılmaya teşvik ederek demokrasi açığının aşılmasını sağlayacaktır.

Öte yandan, bugün birçok ülkedeki politika çerçeveleri aktif halk katılımının ilke ve ideallerini yansıtan terimler içermektedir; ancak kullanılan dil son derece stratejiktir. Oysa müzakereci katılımın gerçek anlamda desteklenmesi açısından erken katılım, tam bilgilendirme, şeffaflık, içindeleyicilik, müzakere, katılımcı çeşitliliği ve ortak gündem yaratma gibi ilke ve idealleri teşvik eden süreç ve tekniklerin açıkça ortaya konması gerekmektedir (Hindmarsh ve Matthews, 2008: 227). Kısacası, katılım prosedürlerinin kurumsallaşması ve usul görünülüğü ayrı bir önem taşımaktadır.

Katılımcı Süreçlerde İktidar ve Denetim

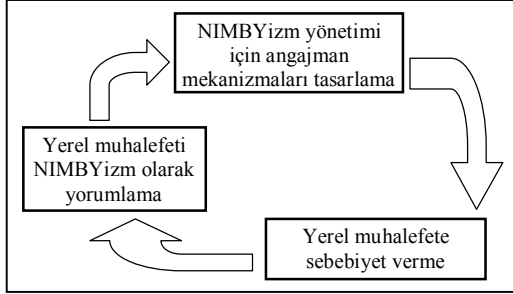
Arnstein (1969: 216)'a göre iktidar yeniden dağıtılmadığı takdirde katılım boş ve anlamsız bir süreçtir; iktidar sahiplerinin tüm kesimlerin gözetildiğini iddia etmelerini mümkün kılarken, statükoyu muhafaza etmektedir. White (1996: 154)'a göre de katılım hâkimiyet örüntülerine meydan okuma potansiyeline sahip olmakla birlikte, mevcut iktidar ilişkilerini güçlendirme ve yeniden üretme aracı da olabilmektedir. Katılım sürecinin kendisi menfaatlerin teşkilini biçimlendirmektedir. Bu görüşler paralelinde anlamlı bir katılımın katılımcıların yetkilendirilmelerini gerektirdiği anlayışına dayalı olarak Aitken (2010a: 249), katılımcı olduğu iddia edilen süreçlerde iktidarın kimin elinde olduğuna ve nasıl kullanıldığına dikkat çekmektedir. Şöyle ki, planlama ve karar süreçlerini şekillendirme ve hangi katılım biçimlerinin meşru veya uygun olduğunu belirleme yetkisi karar vericilere, süreçleri ve çıktıları denetleme gücü vermektedir. Bu güç, arzu edilen neticeye ulaşmak amacıyla öneri projeleri ve alınan kararları meşrulaştırmak üzere kullanılmaktadır. Bir başka ifadeyle, yenilenebilir enerji gibi hükümet politikalarınca açıkça desteklenen gelişimlerde halk katılımı katılanların etki veya gücünü kısıtladığı halde demokratik katılım illüzyonu yaratarak ihtilafı projelere yönelik kararların meşrulaştırıldığı bir toplumsal denetim biçimi olarak hizmet vermektedir.

Benzer şekilde, yerel bir topluluk içinde girişimcinin kolaylaştırdığı bir katılım sürecinin çıktısı, halkın yol göstermesine ve süreci kontrol etmesine izin verildiği takdirde topluluğun menfaatlerini temsil edecektir. Aksi takdirde, iktidar pozisyonunda olan girişimci süreci kendine göre şekillendirebilecek ve sonuçları, bilinçli veya bilinçsiz olarak, kendi çıkarlarına uyup uymadığı yönünde yorumlayacaktır. Böyle bir süreçte, iki-yönlü diyalog adı altında girişimciler, halkın ikna edileceği keza projeye itiraz etmeyeceği düşünülen tek-yönlü bilgilendirmeyi amaç edinebilmektedir (Aitken, 2010b: 1839). Zira girişimcilerin esas gayesi en kısa zamanda, en az maliyetle planlama iznini elde etmektir. Bu doğrultuda yürütülen katılımcı faaliyetlerde girişimcilerin ele almaktan çok endişeleri ortadan kaldırma maksadı güven inşasını mümkün kılmamakla beraber, dikkate alınmayacağını düşünen halkın organize edilen danışma aktivitelerine katılmamasına ve muhalefetin daha da güçlenmesine neden olmaktadır.

Kısacası, katılımcıları yetkilendirmesi beklenen süreçlerde iktidar sıklıkla süreci kuran bireylerin, kuruluş ve kurumların elinde kalmaktadır. Bu durumda projelerin veya karar süreçlerinin katılımcı olduğu iddia edilse de, bu iddialar kamu menfaatlerinin tam olarak yansıtıldığı ve katılımcıların etkili bir rol oynadığı anlamına gelmemektedir. Nitekim halk katılımının ulusal politika amaçlarını yansıtan projelere karşı sesli muhalefete yol açtığı durumlarda arzu edilen çıktılar emniyet altına almak üzere, halk katılımı kısıtlanarak, bir sosyal denetim aracı olarak kullanılmaktadır (Aitken, 2010a: 262). Ulaşılmak istenen tamamen meşruiyet olduğunda asgari düzeyde katılım veya müzakere tercih edilmektedir. Halkın aktif katılımı ancak küçük ölçekli projelerde desteklenmekte, büyük ölçekli projelerde ise halka pasif bir rol biçilmektedir. Devine-Wright (2011b: 24)'a göre tüm bu yaklaşımların altında yatan NIMBY zihniyetidir; halkın gelişimi sürekli engelleyecek bir tehdit olarak değerlendirilmesi nedeniyle, basitleştirilmiş planlama süreçleri ve tek-yönlü angajman mekanizmaları ile bu tehlikenin marjinalleşeceği farz edilmektedir. Bunun neticesinde, kırılması gereken bir kısır döngü ortaya çıkmaktadır (Şekil 2).

SÜRDÜRÜLEBİLİR ENERJİ GELECEĞİ İÇİN KATILIM

Katılım süreçlerinin amaç ve kapsam inşası kuşkusuz muhalefet ve görüş farklılığına dair anlayış biçimleri ile ilişkilidir. Gerek pratikte, gerek literatürün büyük çoğunluğunda muhaliflerin cahil veya yanlış bilgiye sahip olduğu, muhalefetin bir sapma dolayısıyla gayrimeşru olduğu ve bu nedenle bertaraf edilmesi veya sakınılması gerektiği yönünde hâkim bir anlayış bulunmaktadır. Bu anlayışa dayalı olarak katılım, önceki bölümlerde de vurgulandığı üzere, muhalefetin üstesinden gelme veya azaltma aracı olarak görülmektedir. Literatürdeki ideolojik ve epistemolojik yanlılığın ve muhalefet anlayışının inşasındaki kavramsal ve kuramsal zayıflıkların altını çizen Ellis ve diğerlerine (2007: 538) göre muhalefeti bertaraf etmeyi amaç edinen katılım düşüncesi katılımın farklı motivasyonların, güç ayrımlarının ve diğer sosyal niteliklerin çözüldüğü karmaşık bir süreç olduğu gerçeğini gözden kaçırmakta ve sürecin dinamik doğasını göz ardı etmektedir. Benzer şekilde, literatürdeki hâkim anlayış ve kabullere eleştirel yaklaşan Aitken (2010b: 1840) de halkın ve muhaliflerin meşru ve geçerli kaygı ve görüşlere sahip olabileceğine istinaden katılımın muhalefeti eritme aracı olarak değil, çoklu görüş açılarını ve farklı bilgi kaynaklarını birleştirme fırsatı olarak görülmesini savunmaktadır.

Şekil 2: Kamu Angajmanında NIMBYizm Döngüsü

Kaynak: Devine-Wright, P. (2011b). Public engagement with large-scale renewable energy technologies: breaking the cycle of NIMBYism. *WIREs Climate Change*, 2 (1), s. 23.

Bu noktada katılımcı süreçlerin inşasında görüş farklılıklarını ve bunların çatışmasını kucaklayan bir anlayış önem kazanmaktadır: “Farklı grupların ‘iyi’ kavrayışları arasındaki çatışan farklılıklar çıkarıp atılacak olumsuzlar değil karar süreçlerinde tanınacak muhtelif değerlerdir” (Hillier, 2003: 41). “Eğer katılım sessizlerin ses kazanması ise, bunun bir miktar uyuşmazlık getireceğini beklemeliyiz... uyuşmazlığın bulunmaması... bir şey ki, bizde şüphe uyandırmalıdır” (White, 1996: 15). Bunlar paralelinde Barry ve diğerleri (2008: 94) süreçlerin, farklılıkların bertaraf edilmesi gereken patolojiler olarak değil, canlı demokrasinin sağlıklı belirtileri olarak tanınması üzerine yapılandırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Böyle bir anlayış çerçevesinde daha etkin ve üretken diyalog biçimlerinin önkoşulunun saygı ortak zemininin tesisi olduğunun altını çizen Ellis ve diğerlerine (2007: 539) göre muhalefetin değer-temelinin tanınması tarafların birbirlerine saygı göstereceği, öneri proje karşısında görece konumların altındaki derin değerlerin, dünya görüşlerinin, korkuların ve menfaatlerin farkına varılacağı koşulların oluşmasını sağlayacaktır.

Diğer yandan Hillier’in ifade ettiği üzere “liberal demokratik sistem içinde planlama pratiği değer çoğulculuğunu desteklese de, uzlaşma inşası içinde tüm değerleri eşit kılamaz çünkü kararlar bazı değerlerin görece ötelenmesini ve/veya bazılarının dışlanmasını tercih eden bir değer sıralaması gerektirmektedir” (2003: 41). Kaldı ki, planlılar da hergün karşı karşıya geldikleri uzlaştırılmaz görüşler ve menfaatler arasındaki çatışmanın ancak yasal yollarla veya politik kararlarla çözüleceğine inanmaktadır (Pløger, 2004: 72). Böyle bir genel antagonistik anlayış dahilinde erişilen “her görüş birliği temporal hegemonyanın geçici neticesi, iktidarın istikrarı olarak var olmakta ve daima birtakım dışlama biçimlerini gerekli kılmaktadır” (Mouffe, 1999: 756). Varılan görüş birliğinin dışarıda kalan olmaksızın var olamaması ise alınan kararları meydan okumalara açık bırakmaktadır (Hillier, 2003: 41).

Bunların yanısıra, Owens (2004: 102)’a göre temel çıkar ve değer farklılıklarının olduğu durumlarda süreçler görüş birliğini zorlayamaz ve

zorlamamalıdır. Bunun paralelinde Ellis ve diğerleri (2007) görelî konumların derin değerlere dayalı olduğu yenilenebilir enerji uyuşmazlıklarında erişilmez bir görüş birliğinin peşine düşülmesi yerine farklı görüşlerin tanınmasını amaçlayan bir katılım sürecinin inşasına dikkat çekmektedir. Karar almaya yönelik bir uzlaşma yerine uyuşmazlık çözümüne yönelik bir uzlaşma çabası önerilmektedir (Barry vd., 2008: 93). Çünkü müzakereci katılım süreçlerinde benimsenebilecek uyuşmazlık çözme yaklaşımı karşılıklı öğrenmeyi teşvik ederek, tüm taraflar için karşılıklı olarak kabul edilebilir bir uzlaşmaya varmayı sağlayacaktır.

Bu yaklaşım, Hillier (2003) ve Pløger (2004) tarafından planlama kuramı alanında da tartışmaya açılan Mouffe'ın müzakereci demokrasi modeline alternatif olarak sunduğu ve yeni bir biz/onlar ayrımı tarif ettiği agonistik çoğulculuğunu işaret etmektedir. Antagonizmi agonizme dönüştüren bu modelde artık 'onlar' yok edilecek düşmanlar değil, fikirleri ile mücadele edilecek ancak fikirlerini savunma hakkı sorgulanmayacak meşru bir hasımdırlar (Mouffe, 1999: 755). Bu modele dayalı olarak uyuşmazlık çözme yaklaşımı, destekleyici ve muhalif pozisyonların meşruluğunu kabul etmektedir. Ayrıca, söz konusu yaklaşım her bir tarafın diğeriyle karşılıklı saygı zemininde ve muadiller olarak birbirlerine geçmelerini talep eden bir yönde hareket etmektedir. Amaç çatışma ve çelişkileri ortadan kaldırmak veya bunlar arasında rasyonel bir uzlaşma sağlamak değil, birbiriyle çatışan unsurları harekete geçirerek çatışmacı bir uzlaşma ortamı yaratmaktır.

Yenilenebilir enerji gelişimleri uyuşmazlıklarında böyle bir yaklaşımın benimsenmesi muhaliflerin olduğu kadar girişimci tavırlarının da değişmesini gerektirmektedir (Ellis vd., 2007: 538). Zira Wolsink (2007a: 2694) koşullu destekleyiciler dışındaki muhalif grupların iş birliğine meyilli olmadıklarına dikkat çekerken, Barry ve diğerlerinin (2008: 93) çalışması yandaş konumdakilerin de son derece dogmatik, kibirli ve esnek olmayan tavırlar sergilediğini ortaya koymaktadır. Proje lehinde bir anlaşmanın rasyonel üretimine dogmatik bağlılıkları itibarı ile yandaş taraflar kendilerini müzakereci bir konumda görmemektedirler zira kendilerince olası veya izin verilebilir bir uzlaşma bulunmamaktadır. Söz konusu tavır ve davranışlar uyuşmazlık çözümü koşullarının yaratılmasına imkân vermediği gibi, düşmanlığı daha da alevlendirmektedir. Kısacası, tartışmayı kazanma ve karşı tarafı mağlup etmeye çalışmak yerine ortak problem çözmeyi amaç edinen, ana paydaşlar arasında eleştirel angajmanı kolaylaştıran süreçlere ve toplumsal öğrenme alanlarına ihtiyaç bulunmaktadır.

Demokratik katılım, kuşkusuz, nihai sonuçların önceden belirlenemeyeceği açık uçlu bir süreçtir. Etkili agonistik angajman metotları formüle edildiği ve farklı görüşler etkili bir şekilde bağlandığı takdirde itirazlar problem olmaktan çıkıp avantaj haline gelerek daha kabul edilebilir projelere veya alternatif çözümlere erişimi sağlayacaktır. Böyle bir süreç, sürdürülebilir enerji geleceğine doğru atılacak sağlıklı adımların inşasını mümkün kılacaktır.

SONUÇ

Bu metinde yenilenebilir enerji gelişimlerine yönelik kamu algı, tavır ve davranışları, yerel muhalefet ve katılımcı süreçlere ilişkin literatürde yer alan temel kabuller, farklı görüş ve anlayışlar kapsamında sosyal boyuta dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Yenilenebilir enerjilerin toplumsal boyutlarına dair tartışmaların ulusal ve uluslar arası hedeflere ulaşmak için üretim kapasitesinin artırılmasına yönelik politikaların yan ürünü olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Nitekim “sosyal boyut neden önemli?”, “neden muhalefeti anlamak?”, “neden toplumsal angajman?” gibi sorularla ilişkili olarak incelenen literatürün çoğunluğu da, üstü örtük veya açık, söz konusu hedeflere ulaşmanın ve engelleri kaldırmanın yollarını bulmayı amaç edinmektedir. Anlaşılan şudur ki, sürdürülebilir kalkınma ve iklim değişikliği ile mücadelede bir araç olan yenilenebilir enerji gelişimleri bütünüyle piyasa mekanizmalarına dayalı mevcut politika çerçevelerince bir amaç haline gelmektedir. Oysa yenilenebilir enerjiler, sürdürülebilir olarak ‘a priori’ değildir. Kaldı ki, çevresel ve ekonomik faydalar adına sürdürülebilir kalkınmanın toplumsal ayağı feda edilmekte ve yerelin oynayabileceği aktif rol de göz ardı edilmektedir. Toplumla birlikte toplumsal olarak kabul edilebilirin arayışından ziyade kabul ettirmenin yollarına ağırlık verilmektedir.

Kuşkusuz yenilenebilir enerji gelişimlerinde karşılaşılan muhalefetin, kamu algı, tavır ve davranışlarının anlaşılması gerekmektedir. Fakat bu gereklilik, gelecekteki muhtemel muhalefeti idare etmenin veya bundan sakınmanın yollarını bulmaktan ziyade sürdürülebilir topluma geçiş için, sürdürülebilir enerji geleceğine erişebilmek adına projelerin ve süreçlerin halkı nasıl etkilediğini algılamak; yenilenebilir enerjilerin sosyal bağlamını anlama gereksiniminden gelmektedir. Sosyal bağlamı ve toplumsal olarak kabul edilebilir olanı anlama sadece yerel muhalefete değil yerel desteğe de, desteğin nasıl oluştuğuna da bakılmasını gerektirmektedir.

Tüm bu hususlar ülkemiz için de önem arz etmektedir. Henüz ulaşılmaması gereken ulusal hedefler olmasa da, dışa bağımlılığın azaltılması amacıyla yerel, öz kaynakların kullanımı teşvik edilirken yerelliklerin göz ardı edildiği gözlemlenmektedir. Nitekim hidroelektrik enerji santrallerine yönelik muhalefetin bugün ciddi boyutlara ulaştığı ve rüzgâr enerji santrallerine de az da olsa tepkilerin olduğu bilinmektedir. Yenilenebilir enerjiler üzerine akademik çalışmaların mühendislik alanında yapıldığı, teknik ve ekonomik potansiyeller ve çevresel etkiler üzerine odaklanıldığı ve sosyal boyutun yeterince ele alınmadığı görülmektedir. Bu nedenledir ki, bu metinle konunun önemi ve dinamiklerinin genel çerçevesi çizilmeye çalışılırken, yapılacak araştırmalara bir referans teşkil edeceği ve ivme kazandıracığı beklenilmektedir. Yer seçimi uyumsuzluklarının, yerel muhalefet ve desteğin anlaşılmasına yönelik yürütülecek örnek alan çalışmalarının; karşılaştırmalı analizler, niceliksel ve niteliksel araştırmalar yanı sıra farklı kuramsal çerçevelere dayalı teorik çalışmaların ülkemiz enerji geleceğinin ve iklim değişimiyle mücadelenin sosyal boyutu da gözetilen yol

haritasının çizilebilmesine katkı sağlayacak bir gereklilik olduğunu açıkça söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Agterbosch, S., Meertens, R. M., ve Vermeulen, W. J. (2009). The relative importance of social and institutional conditions in the planning of wind power projects. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 13 (2): 393-405.

Agterbosch, S., Vermeulen, W., ve Glasbergen, P. (2004). Implementation of wind energy in the Netherlands: the importance of the social-institutional setting. *Energy Policy*, 32 (18): 2049-2066.

Aitken, M. (2010a). A three-dimensional view of public participation in Scottish land-use planning: empowerment or social control? *Planning Theory*, 9 (3): 248-264.

Aitken, M. (2010b). Why we still don't understand the social aspects of wind power: a critique of key assumptions within the literature. *Energy Policy*, 38 (4): 1834-1841.

Aitken, M. (2010c). Wind power and community benefits: challenges and opportunities. *Energy Policy*, 38 (10): 6066-6075.

Aitken, M. (2009). Wind power planning controversies and the construction of 'expert' and 'lay' knowledges. *Science as Culture*, 18 (1): 47-64.

Aitken, M., McDonald, S., ve Strachan, P. (2008). Locating 'power' in wind power planning processes: the (not so) influential role of local objectors. *Journal of Environmental Planning and Management*, 51 (6): 777-799.

Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 36 (4): 216-224.

Barry, J., Ellis, G., ve Robinson, C. (2008). Cool rationalities and hot air: a rhetorical approach to understanding debates on renewable energy. *Global Environmental Politics*, 8 (2): 67-98.

Beddoe, M., ve Chamberlin, A. (2003). Avoiding confrontation: securing planning permission for on-shore wind energy developments in England: comments from a wind energy developer. *Planning Practice & Research*, 18 (1): 3-17.

Bell, D., Gray, T., ve Haggett, C. (2005). The 'social gap' in wind farm siting decisions: explanations and policy responses. *Environmental Politics*, 14 (4): 460-477.

Cass, N., Walker, G., ve Devine-Wright, P. (2010). Good neighbours, public relations and bribes: the politics and perceptions of community benefit provision in renewable energy development in the UK. *Journal of Environmental Policy and Planning*, 12 (3): 255-275.

Christensen, P., ve Lund, H. (1998). Conflicting views of sustainability: the case of wind power and nature conservation in Denmark. *European Environment*, 8 (1): 1-6.

Cornwall, A. (2008). Unpacking 'participation': models, meanings and practices. *Community Development Journal*, 43 (3): 269-283.

Cowell, R., Bristow, G., ve Munday, M. (2011). Acceptance, acceptability and environmental justice: the role of community benefits in wind energy development. *Journal of Environmental Planning and Management*, 54 (4): 539-557.

Devine-Wright, P. (2005). Beyond NIMBYism: towards an integrated framework for understanding public perceptions of wind energy. *Wind Energy*, 8 (2): 125-139.

Devine-Wright, P. (2011a). Enhancing local distinctiveness fosters public acceptance of tidal energy: a UK case study. *Energy Policy*, 39 (1): 83-93.

Devine-Wright, P. (2011b). Public engagement with large-scale renewable energy technologies: breaking the cycle of NIMBYism. *WIREs Climate Change*, 2 (1): 19-26.

Devine-Wright, P. (2009). Rethinking NIMBYism: the role of place attachment and place identity in explaining place-protective action. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 19 (6): 426-441.

Devine-Wright, P., & Howes, Y. (2010). Disruption to place attachment and the protection of restorative environments: a wind energy case study. *Journal of Environmental Psychology*, 30 (3): 271-280.

Dinçer, İ. (2000). Renewable energy and sustainable development: a crucial review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 4 (2): 157-175.

DTI (2003). *Our energy future - creating a low carbon economy*. Norwich: Department of Trade and Industry, The Stationary Office.

Elliott, D. (2000). Renewable energy and sustainable futures. *Futures*, 32 (3-4): 261-274.

Ellis, G., Barry, J., ve Robinson, C. (2007). Many ways to say 'no', different ways to say 'yes': applying q-methodology to understand public acceptance of wind farm proposals. *Journal of Environmental Planning and Management*, 50 (4): 517-551.

Ellis, G., Cowell, R., Warren, C., Strachan, P., ve Szarka, J. (2009). Expanding wind power: a problem of planning, or of perception? *Planning Theory & Practice*, 10 (4): 523-532.

Fiorino, D. J. (1990). Citizen participation and environmental risk: a survey of institutional mechanisms. *Science, Technology & Human Values*, 15 (2): 226-243.

Flavin, C., ve Dunn, S. (1999). A new energy paradigm for the 21st century. *Journal of International Affairs*, 53 (1): 167-190.

Gross, C. (2007). Community perspectives of wind energy in Australia: the application of a justice and community fairness framework to increase social acceptance. *Energy Policy*, 35 (5): 2727-2736.

Haggett, C. (2009). Public engagement in planning for renewable energy. S. Davoudi, J. Crawford, ve A. Mehmood (Der.) *Planning for climate change: İçinde* 297-307. London, UK: Earthscan.

Haggett, C. (2004). *Tilting at windmills? The attitude-behaviour gap in renewable energy conflicts*. London: ESRC.

Hammarlund, K. (2002). Society and wind power in Sweden. M. J. Pasqualetti, P. Gipe, ve R. W. Righter (Der.) *Wind power in view: energy landscapes in a crowded world: İçinde* 101-114. San Diego, USA: Academic Press.

Hillier, J. (2003). 'Agon'izing over consensus: why Habermasian ideals cannot be 'real'. *Planning Theory*, 2 (1): 37-59.

Hindmarsh, R. (2010). Wind farms and community engagement in Australia: a critical analysis for policy learning. *East Asian Science, Technology and Society: An International Journal*, 4 (4): 541-563.

Hindmarsh, R., ve Matthews, C. (2008). Deliberative speak at the turbine face: community engagement, wind farms, and renewable energy transitions, in Australia. *Journal of Environmental Policy & Planning*, 10 (3): 217-232.

Khan, J. (2001). "Siting Conflicts in Renewable Energy Projects in Sweden: Experience From the Siting of a Biogas Plant". New Perspectives on Siting Controversy Konferansı, 17-20 Mayıs, Glumslöv, İsveç.

Loring, J. M. (2007). Wind energy planning in England, Wales and Denmark: factors influencing project success. *Energy Policy*, 35 (4): 2648-2660.

McLachlan, C. (2009). 'You don't do a chemistry experiment in your best china': symbolic interpretations of place and technology in a wave energy case. *Energy Policy*, 37 (12): 5342-5350.

Moomaw, W., Yamba, F., Kamimoto, M., Maurice, L., Nyboer, J., Urama, K., Weir, T. (2011). Renewable energy and climate change. O. Edenhofer, R. Pichs-Madruga, Y. Sokona, K. Seyboth, P. Matschoss, S. Kadner, T. Zwickel, P. Eickemeier, G. Hansen, S. Schlömer, C.von Stechow (Eds) *IPCC special report on renewable energy sources and climate change mitigation*: İçinde 161-208. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Mouffe, C. (1999). Deliberative democracy or agonistic pluralism. *Social Research*, 66 (3): 745-758.

ODPM (2004). *Planning policy statement 22: renewable energy*. Norwich: Office of the Deputy Prime Minister, Crown Copyright.

Owens, S. (2004). Siting, sustainable development and social priorities. *Journal of Risk Research*, 7 (2): 101-114.

Pløger, J. (2004). Strife: urban planning and agonism. *Planning Theory*, 3 (1): 71-92.

Rowe, G., ve Frewer, L. J. (2005). A typology of public engagement mechanisms. *Science, Technology & Human Values*, 30 (2): 251-290.

Rydin, Y. (2007). Re-examining the role of knowledge within planning theory. *Planning Theory*, 6 (1): 52-68.

Rydin, Y., ve Pennington, M. (2000). Public participation and local environmental planning: the collective action problem and the potential of social capital. *Local Environment*, 5 (2): 153-169.

Sathaye, J., Bouille, D., Biswas, D., Crabbe, P., Geng, L., Hall, D., Imura, H., Jaffe, A., Michaelis, L., Peszko, G., Verbruggen, A., Worrell, E., Yamba, F. (2001). Barriers, opportunities, and market potential of technologies and practices. B. Metz (Der.) *Climate change 2001: mitigation, contribution of working group III to the third assessment report of the intergovernmental panel on climate change*: İçinde 345-398. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

SE (2007). *Scottish planning policy 6: renewable energy*. Scotland: Scottish Executive, Development Department, Crown copyright.

Short, L. (2002). Wind power and English landscape identity. M. J. Pasqualetti, P. Gipe, ve R. W. Righter (Der.) *Wind power in view: energy landscapes in a crowded world*: İçinde 43-58. San Diego: Academic Press.

Shove, E. (1998). Gaps, barriers and conceptual chasms: theories of technology transfer and energy in buildings. *Energy Policy*, 26 (15): 1105-1112.

Szarka, J. (2004). Wind power, discourse coalitions and climate change: breaking the stalemate?. *European Environment*, 14 (6): 317-330.

Toke, D. (2005). Explaining wind power planning outcomes: Some findings from a study in England and Wales. *Energy Policy*, 33 (12): 1527-1539.

Toke, D., Breukers, S., ve Wolsink, M. (2008). Wind power deployment outcomes: how can we account for the differences? *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 12 (4): 1129-1147.

Tsoutsos, T. D., ve Stamboulis, Y. A. (2005). The sustainable diffusion of renewable energy technologies as an example of an innovation-focused policy. *Technovation*, 25 (7): 753-761.

Upreti, B. R. (2004). Conflict over biomass energy development in the United Kingdom: some observations and lessons from England and Wales. *Energy Policy*, 32 (6): 785-800.

Van der Horst, D. (2007). NIMBY or not? Exploring the relevance of location and the politics of voiced opinions in renewable energy siting controversies. *Energy Policy*, 35 (5): 2705-2714.

WAG (2005). *Planning policy Wales technical advice note 8: planning for renewable energy*. Cardiff: Welsh Assembly Government, Crown copyright.

Walker, G. (1995). Renewable energy and the public. *Land Use Policy*, 12 (1): 49-59.

Walker, G., ve Devine-Wright, P. (2008). Community renewable energy: what should it mean? *Energy Policy*, 36 (2): 497-500.

Warren, C. R., ve McFadyen, M. (2010). Does community ownership affect public attitudes to wind energy? A case study from south-west Scotland. *Land Use Policy*, 27 (2): 204-213.

Warren, C. R., Lumsden, C., O'Dowd, S., ve Birnie, R. V. (2005). 'Green on green': public perceptions of wind power in Scotland and Ireland. *Journal of Environmental Planning and Management*, 48 (6): 853-875.

White, S. C. (1996). Depoliticising development: the uses and abuses of participation. *Development in Practice*, 6 (1): 6-15.

Wolsink, M. (2010). Contested environmental policy infrastructure: socio-political acceptance of renewable energy, water, and waste facilities. *Environmental Impact Assessment Review*, 30 (5): 302-311.

Wolsink, M. (2007a). Planning of renewables schemes: deliberative and fair decision-making on landscape issues instead of reproachful accusations of non-cooperation. *Energy Policy*, 35 (5): 2692-2704.

Wolsink, M. (2000). Wind power and the NIMBY-myth: institutional capacity and the limited significance of public support. *Renewable Energy*, 21 (1): 49-64.

Wolsink, M. (2007b). Wind power implementation: the nature of public attitudes: equity and fairness instead of 'backyard motives'. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 11 (6): 1188-1207.

Wolsink, M., ve Breukers, S. (2010). Contrasting the core beliefs regarding the effective implementation of wind power. An international study of stakeholder perspectives. *Journal of Environmental Planning and Management*, 53 (5): 535-558.

Wüstenhagen, R., Wolsink, M., ve Bürer, M. J. (2007). Social acceptance of renewable energy innovation: An introduction to the concept. *Energy Policy*, 35 (5): 2683-2691.